

XVI. ve XVII. YÜZYILLARDA CEZAYIR-I BAHR-I SEFİD (AKDENİZ-EGE ADALARI) YA DA KAPDAN PASA EYALETİ

Dr. Ayhan Afsin ÜNAL

Erciyes Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
afsin@erciyes.edu.tr

Özet

Barbaros Hayreddin Pasa'nın Osmanlı Devleti hizmetine girmesiyle (1533), evvelce Derya Beyliği seviyesine göre olan, Gelibolu Sancığı'nın çevresinin genişletilmesi icap etti. Anadolu Beylerbeyliği'nden Kocaeli, Sigla, Biga ve Rumeli Beylerbeyliği'nden Egriboz, Inebahti, Mezistre, Karlieli ve Midilli sancakları alınmak suretiyle yeni eyalet teşkil edildi. İsmi de Kaptan Pasa (Cezayir-i Bahr-i Sefid, Cezair) Eyaleti oldu. Buna karşılık olarak da tesrifattaki derecesi, Budin Beylerbeyliği'nden sonraya gelmek üzere yükseltildi. Kaptan Pasa Eyaleti'nin hudutları çeşitli nedenlerden dolayı zamanla değişti. İmparatorluğun en azâmetli devrinde, Kaptan Pasa Eyaleti Doğu Akdeniz'de, Iskenderun Körfezi'nden Cezayir-i Garb'a kadar bütün Akdeniz kıyılarını kapsamakta idi. Fakat bir müddet sonra, devletin idari bozukluklarının başlaması, gerilemesi, kuvvetten düşmesiyle bu eyaletin de hudutları daraldı ve değismelere uğradı. XIX. Yüzyılın ilk yarısında Yunanistan Devleti tesekkül edince, eyalet yeniden tanzim edildi. Kaptan Pasa Eyaleti'ne tâbi sancaklardaki timar ve zeamet sahipleri derya seferine gitmeye mecburdular. Derya Beyi denen sancakbeyinin kumandasında olarak mükemmel donanmış bir gemi sefer zamanı donanmaya katılırdı. Bunlara "bey gemileri" denirdi. Eyalete bağlı sancakların hepsinden birden deniz seferlerine katılanların bütün toplamı hatiri sayılır bir yekun tutmaktaydı. İşte bu makâlemiz, bu dağınık ve geniş adalar eyaletinin XVI. ve XVII. yüzyıllardaki serencâmını dile getirmek maksadıyla kaleme alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: İdarî Teşkilât, Cezayir-i Bahr-i Sefid, Kaptan Pasa, Adalar, Sancak.

Giris:

Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarına yayılmış bulunan Osmanlı Devleti'nin Avrupa kıtasındaki parçası "*Rumeli*", Asya kıtasındaki de "*Anadolu*" adlarını tasir. Bunların her birisi, bir Beylerbeyi'nin idaresindedir. Hem Rumeli hem de Anadolu, "*üç tuğlu pasalar*"ın

idaresinde eyaletlere ayrılmış, eyaletler de, iki tuğlu pasaların idaresinde, “*liva*” veya “*sancak*” adıyla bölünmüştür. Pasa makamının bulunduğu sancak, “*Pasa Sancagi*” adıyla anılmaktadır. Livalar, ülema sınıfından kadıların idaresinde bulunan “*kadilik*” veya “*kazalar*”a, kazalar da nahiyelere ayrılmıştır. Özetle, Osmanlı idaresindeki topraklar aşağıdan yukarıya doğru sıralarsak, köy, kaza, sancak ve beylerbeylik şeklinde bir idarî taksimâtâ tâbî tutulmuştur¹.

Osmanlı Devleti’nin, XVI. yüzyılın ortalarına, yani Kanuni’nin ölümüne kadar, Avrupa kıtasındaki eyaletleri Budin, Temesvar, Özi (Silistre) ve Rumeli; Asya kıtasındaki eyaletleri ise: Anadolu, Karaman (Konya), Eyalet-i Rum (merkezi Sivas), Erzurum, Zülkadriye (Maras), Van, Diyarbakir, Bağdat, Yemen, Sam ve Halep idi. Afrika kıtasında Misir, Habes, Trablusgarp, Cezayir eyaletleri olup, ayrıca bir de “*Kaptan Pasa*” ya da diğer ismiyle “*Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti*” vardı. Bu eyaletin sancakları Akdeniz’e her üç kıtaya yayılmış durumdaydı. Bunlardan başka, Doğu Anadolu’da “*yurtluk-ocaklık sancaklar*” da bulunuyordu. Fakat, XVI.yüzyılın ikinci yarısından sonra, XVII. yüzyılda imparatorluk dahilindeki eyaletlerin sayıları artmıştır. Buna sebep olarak, umumiyetle fetihler sebebiyle sınırların genişlemesi, bazen de çeşitli idarî zaruretlerin tesir etmesi gösterilebilir².

Osmanlıların, Ege Denizi’ne açılarak, adaları ele geçirmeye başlamaları, idarî bazı meseleleri de beraberinde getirmiştir. Çünkü, *Limni*, *Midilli*, *Egriboz* gibi yüzölçümü büyük adaların alınmasından sonra, *Rodos* ve *Istanköy*’ün de ilhâki ile, hakimiyet sahası oldukça genişlemiştir. O zamana kadar, *Gelibolu Sancakbeyi* veya “*İeryabeyleri*” tarafından idare edilen donanmanın başına, meşhur Türk denizci Amirali *Barbaros Hayreddin Pasa*’nın getirilmesinden sonra, yeni bir idarî düzenleme yapılmış, 1533 yılında *Cezayir Beylerbeyliği* kurulmuştur. Bu makam, hem Kuzey Afrika hem de Ege Adaları’nın idaresini içine alıyordu. Buraların gelir kaynakları, Kaptan Pasa sıfatı ile Hayreddin Pasa’ya bırakılmıştır. Zira, *Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti*’nin bir diğer adı da *Kapdan Pasa Eyaleti*’dir³. Muhtemelen, kurulduğu ya da oluşturulduğu tarihlerde, eyalet için daha çok kullanılan isim “*Kapdan Pasa Eyaleti*” idi, Cezayir-i Bahr-i Sefid tâbiri daha sonra, Tanzimat ile beraber daha sık kullanılmaya başlanmıştır.

1- Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti’nin Kuruluşu :

Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti’nin, kesin olarak ne zaman oluşturulduğu meselesine gelince, 1534 yılında, Kanuni Sultan Süleyman

tarafından, Barbaros Hayreddin Pasa'nın saraya davet edilerek, kendisine Beylerbeyi rütbesi vermesi ile, bu eyaletin basına getirmesi hususuna karşılık, aslında, eyaletin kesin olarak ne zaman oluşturulduğu biraz muallâkta kalmış gibidir. Eyaletin⁴, Kanuni'nin ilk dönemlerinde örgütlendiği iddiasına karşılık, 1526-1527 yılında düzenlendiği anlaşılan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun idari yapısını yansıtan bir defterde, Kapdan Pasa Eyaleti (Cezayir-i Bahr-i Sefîd)'nden söz edilmemektedir⁵. Sonradan bu eyalete katılan sancak ve adaların, o tarihlerde *Rumeli Eyaleti*'ne bağlı olduğu görülmektedir. Nitekim, *Egriboz, Rodos, Cezair (adalar), Karlıili ve Gelibolu*, Rumeli Eyaleti'ne bağlıdır⁶. *Kocaili, Sigla* (İzmir ve havalisi), *Biga* sancakları'nın ise *Anadolu Beylerbeyliği*'ne bağlı olduğu görülmektedir⁷. Buradaki durumdan da anlaşılacağı üzere, adalar ele geçirildiklerinde muhtemelen en yakın yönetim birimine bağlanmışlardır. Fakat, eyaletin kuruluş tarihi olarak, 1534 tarihi genel kabul görmüştür.

Yeni şartlar ve ihtiyaçlar nedeniyle oluşturulan Cezayir-i Bahr-i Sefîd Eyaleti'nin merkezi *Gelibolu livası* idi. Böylece, Beylerbeyilik rütbesini de alan Kaptan Pasalar, "*Pasa Sancığı*" olarak yine eskiden olduğu gibi, Gelibolu Sancığı'na mutasarrıf idiler. "*Pasa Sancığı*" olan Gelibolu'dan başka, Kanuni'nin ilk zamanlarında eyaletin sancakları şöyle sıralanıyordu: *Egriboz, Inebahti, Karlıili, Midilli ve Rodos*. Beylerbeyliği'ne ait en erken tarihli liste, 1550 yılına aittir⁸, buna göre bu eyalet *Gelibolu, Egriboz, Karlıili, Inebahti, Rodos ve Midilli* den ibarettir, ayrıca iki sancak adı belirtilmeksizin kaydedilmiş, timarların tesbit ve dağıtımı ile ilgili merkezden tayin edilmiş memurlar olan "*timar kethüdası*" ve "*timar defterdari*" da bu idari birim içinde yer almıştır. Eyaletin çekirdeğini teşkil eden üç sancak *Gelibolu, Midilli ve Rodos*'tur.

2- Cezayir-i Bahr-i Sefîd Eyaleti'nin Genişlemesi :

II. Selim döneminde eyaletin sancakları arasına *Cezair-i Magrib* ve *Sakiz*'da katılmıştır, böylece sancak sayısı sekize çıkmıştır⁹. Zira Kapdan Pasa yahut Cezayir-i Bahr-i Sefîd Eyaleti'nin hudutları, çeşitli sebepler ile zaman zaman değişmiştir. *Rodos*'un müstakil durumu, Barbaros Hayreddin Pasa'nın vefatını müteakiben, bozularak, Rodos beylerine "*deryabeyi*" payesinin verilmesinden sonra, Cezayir Eyaleti'ne dahil edilmiş ve *Kıbrıs*'in fethinden sonra, teşkil edilen Kıbrıs Eyaleti'nin üç sancığı, vazife gereği "*derya kalemi*"ne¹⁰ bağlanmış idi. XVII. asır başında *Foça* ve *Güzelce Ali Pasa*'nın kaptan-i deryalığında (M.1617-1619), *Sakiz, Nakse, Andre* sancakları da Kaptan Pasa Eyaleti'ne verildi¹¹.

XVII.yüzyilin baslarında düzenlenen *Aynî Ali Efendi* risalesine göre, eyaletin sancakları 13'e ulaşmıştı. Bunların üçü salyâneli idi¹². Salyâneli yani geliri yıllık olan sancaklar *Sakiz*, *Nakse*, *Mehdiyye*¹³; salyâneli olmayan, timar sistemi uygulanan sancaklar ise *Gelibolu*, *Inebahti*, *Egriboz*, *Karliili*¹⁴, *Mezistre*¹⁵, *Rodos*, *Midilli*, *Kocaeli*, *Biga*, *Sigla* ve *Sigacik* olarak görülmektedir. Barbaros Hayreddin Pasa'nın, Kanuni Sultan Süleyman'a takdim ettiği *Cezayir-i Garp Eyaleti* ise doğrudan doğruya zaten Kaptan Pasalar'ın idaresinde idi.

XVII. yüzyılda eyaletin idari yapısındaki en önemli değişiklik *Kıbrıs*'in eyalete dahil edilmesi olmuştur. Sadrazam hasları arasında yer alan Kıbrıs Adası H.1080/1670 yılında Cezayir-i Bahr-i Sefîd Eyaleti'ne katıldıysa da bu durum uzun sürmemiştir. Kıbrıs H.1115 / 1703'te tekrar bağımsız bir eyalet haline getirilmiştir¹⁶.

3- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde, Cezayir-i Bahr-i Sefîd Eyaleti:

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde, Cezayir-i Bahr-i Sefîd Eyaleti hakkında şu bilgiler bulunmaktadır. Evliya Çelebi 1672 yılında Hacc'a giderken Batı ve Güney Anadolu'yu gezmiş, *Sakiz* ve *Rodos* basta olmak üzere birkaç adaya da uğramıştır. Diğer adalar hakkındaki bilgileri *Sakiz* hazinesinde bulunan bir defterden aktardığını belirtmektedir. Verdiği bilgilere göre eyalet 15 sancaktan oluşuyordu. Söylediğine göre has olan yerler şunlardır : *Egriboz* (400.000), *Karliili* (30.000), *Inebahti* (300.000), *Rodos* (277.000), *Midilli* (300.000), *Mezistre* (319.000), geriye kalan *Sakiz*, *Nakse* ve *Mehdiyye* sancakları zaten salyânelidir¹⁷. Aynî Ali Efendi'nin eserinde, *Gelibolu*'daki Kaptan Pasa hası 885.000 akçe, *Egriboz* sancakbeyi hası 440.000 akçe, *Inebahti* sancakbeyi hası, 300.000 akçe, *Karliili* sancakbeyi hası 264.437 akçe, *Mezistre* sancakbeyi hası 219.000 akçe, *Rodos* sancakbeyi hası 277.000 akçe, *Midilli* sancakbeyi hası 240.000 akçe, *Kocaeli* sancakbeyi hası 246.526 akçe, *Biga* sancakbeyi hası 213.880 akçe, *Sigla* sancakbeyi hası 300.082 akçe olarak gösterilmiştir¹⁸.

XVII.asırda Kaptan Pasa Eyaleti'ndeki *Gelibolu* sancagında 12 zeamet, 32 timar vardı. *Egriboz*'un 12 zeamet, 188 timarlı olup sancakbeyi bir gemi ile denize çıkardı. *Inebahti*'nin 13 zeameti ve 287 timarı vardı ve sancakbeyi bir gemi ile sefere giderdi. *Midilli*'nin 4 zaimi ve 83 timarlı ve bir gemisi, *Sigacik* sancagının 32 zeameti ve 230 timarı ve bir gemisi, *Kocaeli* sancagının 25 zeameti 187 timarı ve bir gemisi vardı, *Karliili* sancagının 11 zaimi ve 119 timarlı sipahisi olup sancak beyi diğerlerinde olduğu gibi yine bir gemi ile sefere eserd, *Rodos* sancagında 5 zaim ve 71

timarli vardi, gemisi bir tane idi. *Biga*'nin 6 zeamet sahibi, 146 sipahisi ve bir gemisi, *Mora* kitasındaki *Mezistre* sancaginin 16 zeameti ve 91 timarlisi, bir gemisi bulunuyordu¹⁹. XVII. asir ortalarına dogru yalnız Kaptan Pasa Eyaleti sancaklarından deniz seferine 138 zaim ve 1434 timarli sipahi istihak ediyordu. Bunlardan has sahipleriyle, *zaimlerin cebelüleri* ile beraber donanma askeri toplami 1893 azap hariç olarak 4500 kisiyi buluyordu²⁰. *731 Numarali Cezayir Eyaleti Timar Defteri*'ne göre, eyaletin zeametleri toplami 5.700.425 akçedir²¹. Yine ayni deftere göre, eyaletin timarlari toplami 12.150.890 akçedir²². Eyaletteki sancakların zeametleri, timarlari ve toplam eyalet geliri, 731 numarali defterden yararlanilarak, yekün olarak asagidaki tabloda verilmistir.

731. Numarali Cezayir Eyaleti Timar Defteri'ne Göre Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti Sancaklarının Yillik Timar-Zeamet Dagilimi Tablosu :

Sancaklar	Zeamet	1 (%)	Timar	2 (%)	Sancakların Toplam Geliri	3 (%)
<i>Gelibolu</i>	104.272	33.5	206.482	66.4	310.754	1.74
<i>Rodos</i>	43.260	17.9	197.460	82	240.720	1.35
<i>Midilli</i>	84.400	10.8	696.023	89.1	780.423	4.37
<i>Kocaili</i>	415.727	27.4	1.099.824	72.5	1.515.551	8.49
<i>Inebahti</i>	522.480	28.1	1.132.114	61	1.854.594	10.39
<i>Mezistre</i>	522.100	31.5	1.133.581	68.4	1.655.681	9.27
<i>Egriboz</i>	420.963	24.8	1.273.781	75.1	1.694.744	9.49
<i>Karlieli</i>	361.473	34.1	696.718	65.8	1.058.191	5.93
<i>Mora</i>	2.169.619	37.2	3.656.619	62.7	5.826.238	32.64
<i>Biga</i>	153.336	21.1	570.536	78.8	723.872	4.06
<i>Sigla</i>	902.795	41.2	1.287.752	58.7	2.190.547	12.27
TOPLAM	5.700.425	-----	12.150.890	-----	17.851.315	-----

1 (%) : Zeametlerin sancak gelirine oranı.

2 (%) : Timarların sancak gelirine oranı.

3 (%) : Sancakların toplam eyalet gelirine oranı.

Tablodan da anlasilacagi üzere timarların yekünü, zeametlerden fazladir. Sancaklar içerisinde en fazla gelire sahip olani 5.286.238 akçe ile *Mora* sancagidir. En az geliri olan sancak ise 240.720 akçe ile *Rodos*'dur. Böylece *I.Ahmet* döneminde (1603-1617) eyaletin toplam geliri 17.851.315 akçedir. Zeametlerin toplami ise 5.700.425 akçe tutmaktadır, bu miktarın

toplam eyalet gelirine oranı ise % 31.9 dur. Timarların toplamı ise 12.150.890 akçedir ki, bu miktarın toplam eyalet geliri içindeki yeri % 68' dir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun azametli devrinde *Kaptan Pasa* ya da *Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti*, Doğu Akdeniz'de *İskenderun Körfezi*'nden *Cezayir-i Garp*'a kadar hemen hemen bütün Akdeniz sahillerini kapsıyordu. Bir müddet sonra devlet idaresindeki gevseme ve kanunların yavaş yavaş tadili üzerine, eyaletin hudutları zaman zaman değişikliklere uğradı. Sancak sayılarında ve bağlı sancakların durumlarında meydana gelen bu değişimler, daha çok Kaptan Pasa'nın yetki ve mali sorumluluklarına; tayin olunan sancakbeyinin imtiyazlarına bağlı olarak husule gelmiştir. XVIII.yüzyıl başlarında *Rodos*, *Midilli*, *Dimyat*, *İskenderiye* sancakları sâlyâneli statüde sayılmış, bunlardan *Midilli* dışındakiler, *Mora Yarımadası*'ndaki *Anadolu Kaptanlığı*'na dahil edilmisti. Özellikle *Osmanlı-Venedik Savaşları* dolayısıyla *Mora Yarımadası*'nin ve bazı adaların *Venedik* işgali altına girmesi, eyaletin klasik yapısının bozulmasına yol açmıştır. Kurulan *Anadolu Kaptanlığı*, böyle bir ihtiyacın sonucu olup 1730-1740 yıllarına ait kayıtlara göre, buraya *Rodos*, *Midilli*, *Dimyat*, *İskenderiye*, salyaneli statüde bağlanmıştır. 1701-1702'de *Siveys Kaptanlığı*'na bağlanan *Kocaili* ve *Karlılı* 1730-1740 döneminde yeniden *Derya Kaptanlığı*'na ilhak olunmuştur. *Andre* sancığı malî ve idarî bakımdan Kaptan Pasa'ya bırakılmıştır. 1730-1740 devresine ait kayıtlarda buranın adı geçmez. *Limni*' de yine Kaptan Pasa'nın idaresinde idi²³.

Bütün bu bilgiler, Kaptan Pasa'nın eyalet üzerindeki tasarruf hakkının bir taraftan kati sınırları çizilip parçalanırken, diğer taraftan onun bulunduğu idari üniteye tam anlamıyla hakim kilindiği ve malî bakımdan da bu tasarrufun güçlendirildiğini gösterir. XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında Kaptan Pasa'nın bu vasfı daha da belirgin hale gelmiştir.

4- Ege Adalarında Uygulanan Osmanlı İdari Sistemi "Demogerondia" Sistemi ve Özellikleri :

Osmanlı Devleti, idaresi altına aldığı ülkelerde, bölgenin özelliklerine göre merkezîyetçilikten uzak, farklı bir idare tarzı uygulamıştır. Bundan maksat bölge halkını rahatlatmak ve devlete olan bağlılıklarını arttırmak idi. Adaların eski halklarının bir kısmı fetihten sonra sövalyeler, *Cenevizliler* ve *Venedikliler*'le birlikte göç ettikleri için, başka yerlerden buralara göçü teşvik eden bir politika izlendi. Buralara gelip yerleşecek olanlara, her türlü din ve mezhep serbestisi yanında bes yıl süre ile vergi muafiyeti tanındı.

Ayrıca, halkın eskiden beri alışık olduğu mahallî idare sistemlerine izin verildi. “*Demogerondia*” denilen ve halkın seçtiği 12 kişilik üyeden oluşan “*Mahallî Meclis*” bir nevi beledi hizmetlerine bakmakta idi. Değişik dönemlerde değişik yerlerde bulunan bu meclisler, cemaatin din ve eğitim gibi işleri ile uğraşırlardı. Hareket sahaları son derece sınırlı olan bu meclislerin çalışmalarını, daha ekonomik ve daha pratik bulan Osmanlı yönetimi, bunları aynen korumakta bir sakınca görmemiştir. Kaldı ki, bu sistemin sürekli olarak her yerde uygulandığını söylemek de mümkün değildir²⁴.

Bununla birlikte, fetihten itibaren, bu adalarda uygulanan malî bir sistem mevcuttu. Adaların dağınıklığı ve gelir seviyelerinin düşüklüğü dikkate alınarak, her ada için yıllık bir vergi tahsis edilmisti. Bu toplam vergi de, belli taksitlere ayrıldı. Adaların nüfuzlu kişileri, “*maktu*” adı verilen bu vergileri toplayarak hükümet yetkililerine teslim ediyorlardı. Kanunlarla belirlenen bu vergiler dışında, halktan ek vergi alınmaması hususunda, devlet büyük bir hassasiyet göstermekte idi. Padişahlar, halkın bu gibi vergilerle ezilmesini önlemek için, ağır cezalar öngören “*emir-nâmeler*” çıkarıyorlardı. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin diğer bir çok bölgesinde de, bu sistem uygulanmakta idi. Özellikle, haberleşme ve ulaşımın güç olduğu yörelerde, çoğu zaman valiler veya mahalli idareler, kendi inisiyatiflerini kullanarak, vergi tahsil ve tevzi edebilirlerdi. Hiçbir zaman, muhtariyet anlamına gelmeyen bu uygulamalarda, kanun dışına çıkıldığı takdirde, merkez, derhal müdahale ederdi. Yörelere göre, değişim gösteren bu sistemin, o dönemde Avrupa'nın diğer devletlerince de uygulandığı bilinmektedir. Adaların fethinden itibaren, çıkarılan fermanlar, titiz bir incelemeye tâbi tutulduğunda, *Ege adalarında* ne kısmî, ne de tam bir muhtariyetin söz konusu olmadığı görülecektir²⁵.

Sonuç :

1534'de teşkil edilen ve zaman zaman “*Adalar Denizi*”ne sahili bulunan sancakların da dahil olduğu *Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti*, bazı küçük değişikliklerle bu durumunu XIX. Yüzyıla kadar korudu. 1820'den önce yazıldığı tahmin edilen bir deftere göre eyalet, *Gelibolu, Kocaili, Sigla, Rodos* ve *Kıbrıs Sancakları*'ndan oluşuyordu. *Yunanistan* bağımsızlığını kazanınca bazı adalar Yunanistan'a bağlandı. *Sisam Adası*'na da Osmanlı egemenliği altında özerk statü tanındı. Osmanlı yönetiminde kalan *Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti*'ne dahil adalar yeniden teşkilatlandırıldı (1849). Yeni düzenleme ile *Rodos, Sakiz, Midilli, İstanköy* ve *Kıbrıs* sancaklarından oluşan *Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti*'nin merkezi *Rodos* idi. Bu sırada

Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında bulunan adaların bir listesi çıkarıldı. *Rodos Sancagi, Meis, Kerpe, Kasot, Sömbeki ve İstanköy* kazalarından; *Sakiz Sancagi, Kilimli, İleryoz ve Karyot* kazalarından; *Midilli Sancagi, Pilmar ve Molova* kazalarından; *Limni Sancagi* ise, *Gökçeada ve Bozcaada* kazalarından oluşuyordu.

Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti 1864 *Vilayet Nizamnamesi*'ne göre, 1867 yılında "vilayet" haline dönüştürüldü. Yeni düzenleme ile *Biga, Midilli, Sakiz, Rodos, Kıbrıs ve İstanköy Sancakları*'ndan oluşan vilayetin merkezi bir süre *Kale-i Sultaniye (Çanakkale)* oldu. Daha sonra *Biga* buradan ayrıldı. *İstanköy* yerine *Limni* sancak merkezi oldu. Vilayet merkezi *Sakiz* ile *Rodos* arasında birkaç kez değiştikten sonra, 1876'dan itibaren *Rodos* vilayet merkezi olarak kaldı. *Kıbrıs* 1878'de geçici olarak *İngiltere*'nin yönetimine bırakılınca, sancak sayısı dörde inmiş oldu. Böylece, 4 sancak, 12 kaza, 21 nahiye ve 236 köy biriminden oluşan *Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti*, bazı küçük değişikliklere rağmen bu durumunu *Lozan Anlaşması*'na kadar korudu.

Lozan Barış Anlaşması'na kadar olan dönemde ise, Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'ni oluşturan ada sancakları ile, I.Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan Millî Mücadele döneminde, daha ziyade Anadolu topraklarının savunması ile uğraşan yeni TBMM Hükümeti, çok fazla ilgilenemedi ve onları kendi kaderleri ile başbaşa bıraktı denilebilir.

KAYNAKÇA

- Ali Sa'ib, **Cografya-yi Mufassal**, İstanbul 1304, s.263-275.
- Aynî Ali Efendi, **Kavanîn-i Al-i Osman Der Hülâsa-i Mezâmîn-i Defter-i Divân**, Kayseri Rasit Efendi Kütüphanesi Nüshası, no: 1393.
- Barkan, Ömer Lütfi, "Hicri 933-934 / Miladi 1526-1527 Yılına Ait Bir Bütçe Örneği", İstanbul Üniversitesi, **I.F.M.**, İstanbul 1954, C.XV / S.1-4, s.251-329.
- Basar, Fehmeddin, **Osmanlı Eyalet Tevcihâtı (1717-1730)**, TTK. Yayınları, Ankara 1997.
- Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihçesi**, (Haz.Heyet), Editör. Cevdet Küçük, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi (SAEMK) Yayınları, Ankara 2001.
- Ege'de Temel Sorun (Egemenliği Tartışmalı Adalar)**, yayına haz. Ali Kurumahmut, T.T.K. Ankara 1998.

- Erdogru, Mehmet Akif, "Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İskan Tesebbüsü"
Kıbrıs'ın Dünyü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara-Gazimagusa,
1992, s.45-56.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, IX, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)**, İstanbul
Devlet Matbaası, 1935.
- Gökbilgin, Tayyip, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti.
Livaları, Şehir ve Kasabaları", **Bellekten**, T.T.K., Ankara 1956, XX / 78,
s.246-285.
- Gökbilgin, Tayyip, "15 ve 16 Asırlarda Eyalet-i Rum", **Vakıflar Dergisi**, S.VI.,
Ankara 1965.
- Halaçoğlu, Yusuf, **XIV. ve XVII.yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teskilati ve
Sosyal Yapı**, TTK Yayınları, Ankara 1991.
- Inalcık, Halil, "Eyalet", **TDVIA**, C.XI, s.548.
- Inalcık, Halil, **The Ottoman Empire (The Classical Age 1300-1600)**, London,
1973.
- İnciciyan, Paul L. -H.D.Andreasyan, Osmanlı Rumelisi, Tarih ve Coğrafyası,
Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, I.Ü. Edebiyat Fakültesi, S.2-3,
s.11, İstanbul 1973-1974.
- Katip Çelebi, **Tuhfetü'l Kibâr fi Esfari'l Bihâr**, Tercüman 1000 Temel Eser,
İstanbul 1980, C.I-II.
- Kiliç, Orhan, **XVIII.Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari
Taksimatı: Eyalet ve Sancak Tevcihati**, Elazığ 1997.
- Kunt, Metin, **Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve II
İdaresi**, Bogaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978.
- Özbaran, Salih, "The Salyane System in The Ottoman Empire as Organised in
Arabia in The Sixteenth Century" **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, C.VI,
Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1986, s.39-45.
- Pakalın, Mehmet Zeki, **Tarih Deyimleri ve Terimleri**, İstanbul 1946, C.I-III.
- Parmaksızoğlu, İsmet, "Kaptan Paşa", **I.A.**, C.VI, s.207-208.
- Sahin, İlhan -Feridun Emecen, "Osmanlı Tasra Teskilatinin Kaynaklarından 957-
958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri I", **Belgeler**, C.XIX, Sayı 23,
TTK Yayınları, Ankara 1999.
- Sakiroğlu, Mahmut, "Cezayir-i Bahr-i Sefid", **TDVIA.**, C. VIII, s.500-501.
- Turan, Serafettin, "17. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İdarî Taksimâtı",
Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı, Erzurum 1963.

- Uzunçarsili, I.Hakki, **Osmanli Devletinin Merkez ve Bahriye Teskilati**, T.T.K. Yayini, Ankara 1988.
- Uzunçarsili, I.Hakki, **Osmanli Tarihi** C.III, II.kisim, Ankara 1988.
- Uzunçarsili, I.Hakki, **Osmanli Tarihi**, C.II, Ankara 1988.
- Varlik, M. Çetin, "Anadolu Eyaleti", **TDVIA**, C. III., s.143.
- Yediyildiz, Bahaeddin, **Ordu Kazasi Sosyal Tarihi**, Ankara 1985.

DIPNOTLAR

- ¹ P.L. Inciciyan-H.D.Andreasyan, "Osmanli Rumelisi, Tarih ve Cografyasi", **Güneydogu Avrupa Arastirmalari Dergisi**, I.Ü. Edebiyat Fakültesi, S.2-3, s.11, Istanbul 1973-1974; I.Hakki Uzunçarsili, **Osmanli Tarihi**, C.II, Ankara 1988, s.579-580; Bahaeddin Yediyildiz, (**Ordu Kazasi Sosyal Tarihi**, Ankara 1985, giris kısmi) isimli eserinde Osmanli mülki sistemi veya tasra teskilatinda uygulanan sistemin XVI. Yüzyilin ilk yarısında köy, nahiye, kaza, sancak, eyalet veya vilayet gibi istilahlr çerçevesinde kendini bulup istikrara kavustugunu, bu kavramlarni muhtevalarinda, ortaya çikan degismelerin boyutlari ne olursa olsun bu günkü mülk teskilatlanmamizin tabii, kültürel ve sosyolojik temellerini XVI.yüzyilin ilk yarısında bulabilmenin mümkün oldugunu bildiriyor.Eyalet teskilati hakkında daha fazla bilgi için bkz. Halil Inalcik, "Eyalet", **TDVIA**, C.XI, s.548; ayni müellif, **The Ottoman Empire The Classical Age 1300-1600**, London 1973, s. 104; M. Çetin Varlik, "Anadolu Eyaleti", **TDVIA**, C. III., s.143; Tayyip Gökbilgin, "15 ve 16 Asirlarda Eyalet-i Rum", **Vakiflar Dergisi**, S.VI., Ankara 1965, s.50; Serafettin Turan, "17. Yüzyilda Osmanli Imparatorlugunun Idarî Taksimâtî", **Atatürk Üniversitesi 1961 Yilligi**, Erzurum 1963; Fehameddin Basar, **Osmanli Eyalet Tevcihâtî (1717-1730)**, TTK. Yayinlari, Ankara 1997; Yusuf Halaçoğlu, **XIV. ve XVII.yüzyillarda Osmanlilarda Devlet Teskilati ve Sosyal Yapı**, TTK Yayinlari, Ankara 1991, s. 73-77.
- ² I.Hakki Uzunçarsili, **Osmanli Tarihi** C.III, II.kisim, Ankara 1988; Serafettin Turan, **XVII.yüzyilda Osmanli Imparatorlugunun Idari Taksimati**, Atatürk Üniversitesi Yilligi, Erzurum 1961, s.231.
- ³ Halil Inalcik, **The Ottoman Empire (The Classical Age 1300-1600)**, London, 1973 s. 106; I.Hakki Uzunçarsili, **Osmanli Devletinin Merkez ve Bahriye Teskilati**, T.T.K. Yayini, Ankara 1988, s. 420; Mahmut Sakiroglu, "Cezayir-i Bahr-i Sefid", **TDVIA.**, C. VIII, s.500-501.
- ⁴ Osmanli Devleti'nde Vilayet Nizamnâmesi'nin kabulünden önce en büyük idari ve askeri yönetim bölgesine "eyalet" denirdi. Eyalet bir Beylerbeyi tarafından yönetilir ve liva denilen sancaklara bölünürdü. Her eyalette Beylerbeyinin oturdugu livaya "Pasa Sancagi" adi verilirdi. Bkz. Mehmet Zeki Pakalin, **Tarih Deyimleri ve Terimleri**, Istanbul 1946, C.I, s.577.
- ⁵ Ömer Lütfi Barkan, "Hicri 933-934 / Miladi 1526-1527 Yilina Ait Bir Bütçe Örneği", Istanbul Üniversitesi, **I.F.M.**, Istanbul 1954, C.XV / S.1-4, s.251-329.
- ⁶ Tayyip Gökbilgin, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Baslarinda Rumeli Eyaleti. Livalari, Sehir ve Kasabalari", **Bellekten**, T.T.K., Ankara 1956, XX / 78, s.246-285; Ayrica bkz.

- Metin Kunt, **Sancaktan Eyalete, 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve II İdaresi**, Bogaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978, s.39.
- 7 Metin Kunt, **Sancaktan Eyalete.....**, s.127.
- 8 İlhan Sahin-Feridun Emecen, "Osmanlı Tasra Teskilatinin Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri I", **Belgeler**, C.XIX, Sayı 23, TTK Yayınları, Ankara 1999, s.58-59.
- 9 Metin Kunt, **Sancaktan Eyalete.....**, s.134.
- 10 **Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihiçesi**, (Haz.Heyet), Editör. Cevdet Küçük, Stratejik Arastırma ve Etüdler Milli Komitesi (SAEMK) Yayınları, Ankara 2001, s. 22; Kaptan Pasa Eyaleti'ne tabi sancakların zeamet ve timar tevcihati, mensuhat kalemleri diye zikredilen çiftliklerin muameleleri, derya kalemindeki Tersane Defterhanesi'ne yapılarak Kaptan Pasa tarafından mühürlü tezkire verilirdi. (Bkz.I.Hakki Uzunçarsili, **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teskilati**, T.T.K. yayını, Ankara 1988, s.422.)
- 11 **Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihiçesi**, s. 22; İsmet Parmaksizoglu, "Kaptan Pasa", **I.A.**, C.VI, s.207-208.
- 12 Salyâne için bkz. Salih Özbaran, "The Salyane System in The Ottoman Empire as Organised in Arabia in The Sixteenth Century" **Osmanlı Arastırmaları Dergisi**, C.VI, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1986, s.39-45.
- 13 Mehdiyye, Tunus'un bir sancagidir. Bkz. Katip Çelebi, **Tuhfetü'l Kibâr fi Esfari'l Bihâr**, Tercüman 1000 Temel Eser, İstanbul 1980, C.II, s.387.
- 14 Yunanistan'ın batısında, Adriyatik'e kıyısı bulunan bir sancak merkezi. Bkz. Katip Çelebi, **a.g.e.**, s.381.
- 15 Mezistre Mora'nın güneyinde Manya Burnu'na yakın, dağlarla çevrilmiş bir yerdedir.
- 16 Mehmet Akif Erdogru, "Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi ve İskan Tesebbüsü" **Kıbrıs'ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu**, Ankara-Gazimagusa, 1992, s.45-56.
- 17 **Evliya Çelebi Seyahatnamesi, IX, Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)**, İstanbul Devlet Matbaası, 1935, s.179.
- 18 Aynî Ali Efendi, **Kavanîn-i Al-i Osman Der Hülâsa-i Mezâmîn-i Defter-i Divân**, Kayseri Rasit Efendi Kütüphanesi Nüshası, no: 1393, s. 20.
- 19 I.Hakki Uzunçarsili, **Merkez ve Bahriye Teskilati**, s.422.
- 20 I.Hakki Uzunçarsili, **Merkez ve Bahriyye Teskilati.**, aynı yer.
- 21 **BOA TD, 731**, s.26.
- 22 **BOA TD, 731**, s. 26.
- 23 XVIII. Yüzyıldaki durum için bkz. Orhan Kiliç, **XVIII.Yüzyilin İlk Yarisında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı: Eyalet ve Sancak Tevcihati**, Elazığ 1997, s.80-82, 84-85; **Ege Adalarının Egemenlik Devri Tarihiçesi**, s. 23; İsmet Parmaksizoglu, **a.g.m.**, s.208; ayrıca bkz. Ali Sa'ib, **Cografya-yi Mufassal**, İstanbul 1304, s.263-275.
- 24 **Ege'de Temel Sorun (Egemenliği Tartismali Adalar)**, yayına haz. Ali Kurumahmut, T.T.K. Ankara 1998, s.75.
- 25 **Ege'de Temel Sorun**, s.76.